

IV.

Formaning af Povl Eliesen til at holde Ungdommen til Skole og Studium.*Meddelt af Holger Fr. Rørdam.*

Da jeg for nogle Aar siden samlede Materialier til Kjøbenhavns Kirkehistorie i Middelalderen, traf jeg i Vartovs Arkiv paa et Haandskrift med følgende Tittel: »Petri Resenii Tractat om de rette fattiges i Kiøbenhavn Handel oc Vnderholding, Bestaaende i trende Tomis. I. Om Hospitallet. II. Om Conventhuset eller Husarme. III. Om Børnehuset, Pesthuset oc Quæsthuset. Noch om Latinsche, Dansche oc Tydsche Schole, huortil til Slutning føyes de fattigis gamle oc ny Ordinantz. Samlet oc skrefvit i tre Aar fra 1675 til 1678, oc lefverit paa Conventhusett Aar 1679 den 31 Decemb.«¹⁾ En betydelig Del af dette omfangsrige Værks Indhold er benyttet i Hofmans Foundationer Tom. X, dog indeholder det endnu et og andet af Interesse, deriblandt (Tom. I, Fol. 27—76) en fuldstændig Afskrift af Lektor Povl Eliesens »korte Undervisning«, »huore krancke, mijslige, saare, arme oc fattige mennisker schule tracteris oc besørgis.« Den er, ifølge en tilføjet Bemærkning, afskrevet, »eftersom den er meget rar og ond at bekomme.« Siden Resens Dage er Skriftet blevet endnu sjældnere, saa at man nu kun kjender et defekt Exemplar i KarenBrahes Bibliothek, som er optrykt i Sechers Udgave af P. Eliesens danske Skrifter, I, S. 143—66. Det er Slutningen, som mangler, og denne meddeles nu her, saa meget mere som den indeholder en ret mærkelig, indtrængende Formaning til at holde Børn til Skole og Studium og saaledes danner en

¹⁾ Skjønt Værket bærer Resens Navn paa Titelbladet, er det dog ikke skrevet med hans Haand, men vistnok efter hans Foranstaltning; saavidt jeg erindrer, findes der ogsaa hist og her Bemærkninger i Randen med Resens let kjendelige Haand.

interessant Parallel til Christiern Pedersens noget senere Skrift: »Om Børn at holde til Skole og Studium«. Afskriften har kun tildels bevaret P. Eliesens Retskrivning; for ikke at komme endnu længere bort fra denne, meddeler jeg Stykket bogstavret, som det findes i Afskriften.

Thet kaldis nw Hospital, som sagt er, huor Siwge oc krancke mennischer hafue herbære oc lægre, oc fordi findes ther mange Hospital. Then giør een godt gierning, som annammer eet fattigt mennische udi sit huus, oc gifuer thet madt oc Dricke, Wærme oc seng, roo oc mag, men then giør møghet bædre, som annammer eet barn udi syn Schole, oc gifuer thet aandelig madt oc dricke, thet er Lærdom udi Bog, twet oc ære, oc at bekende, tacke oc lofue Gudt wdi synne wnderlige Gierninger, og at holde thenom medt straf oc twang fra synt oc w-dygd; Thensom kleder then nagne, han giør møghet wel, men then som pryder den wanwittige med Lærdom, then raadlosze met godt raadt oc then syndige met ære oc Dygd, han giør møghet bædre, Thensom skonner sin gieldere, oc anthen gifuer hanwm dag, om han kan noghen tidt worde wederhefftige, eller oc plat forlader hannem skylden om han er w-sil oc arm, han giør gantsche vel, men then som forlader gierne alle the synder hannom brydis imodt, han giør møghet bæder, Thensom søger then siwge, han giør wel, men then som huswaler en bedrøfued oc kranck conscientze oc raader hannom bodt, han giør møghet bedre, Thensom begrafuer et döt mennische, giør een merckelig gierning, men then som hielper een dødt conscientze af synne Dødelige synder, han giør møget bædre, saa er thet i mange andre exempel, at saa møghit som Sielin er yppere en Kroppen, saa er aandelig forskylding ther brugis Sielin til gode store for Gudt, en then forskylding som er legomlig, oc brugis Kroppen til gode. Therpaa henger fordi all menighetz welferdt, at gode Scholer oc Studia, store oc smaa holdis wedt hefd oc magt, ther haffue the Mestere,

som icke ere alsomeniste lærde udi bøger, men ther ocsaa ere fromme oc Erlige udi lefnet dygder oc gode seeder, nar thet er forgefuis at kwnne bog, oc wære w-dygdig oc skalckagtig, Oc dog at mange agte thenne ting saare ringe, oc meene at Scholer oc Studia ere menigheden til beswaa-ring, thet er tha af theris store grofhedt oc w-besindige Plumphedt. Wdi Löfwen i Brabant hafuer een Prowest i desse Aaring biwgt eet gantsche Studium, oc köpt ther renthe til, saa at ther læsis try the ypperste twngemaal, Hebraische, Gretsche oc Latine aff Lærdte mendt, som ere rundelige forseede af samme renthe, men her y Danmarch nagge wy derpaa at Klerckerydt hafuer noghet got. Wdhi Engelandt i Oxonia stadt, hafuer een Bisp ocsaa giort. Therefore blifue peninge udi theris Landt, oc føris til af andre Landt, som icke hafue then fordeel, men fordi at thenne snack hafuer een heel bog behoff, tha wil ieg hannom nw opsette, saa lenge ieg blifuer meer leedig, oc fangher een andhen Orsage, Skulle wy hafue wijsze Bisper, lærde Præster, kloge forstandere oc Raadt, merckelige sendebudt, Prædiche Fædre, oc andre wysze mendt til menighetz beste, ther wy schulle bruge y raadtz wijsz hafue thennom fra ploghen, icke fra kremmere secke, icke heller fra hof tieniste, ther gjør heller af the wijsze galne mendt, En af the galne wijsze mendt, men af Skolen skulde wy wendte thenom, oc thes bædre Schoolen er, thes wijszere mendt gifuer hun os, Thet som sies almindelig for eet sprog, at the ere skalcke som til Schoole gaa, er icke altydt sandt, dog thet kan schee, nar wijszdom finder fore seg een skalcke Natur, at han brugis jlde, men then natur war alt ført til Skoolen, af the onde exempil, som Børn hafde hiemme seet oc lærdt føren the noghen tidt settis til Scholen.

Wy føddis op hery Danmarck, besynderlige huor wy komme silde til Schole, blandt galne Piiger oc løsagtige drenge, blant Dranckere oc daablere, Pibere oc Leegere, hwar wy see homodt oc geckery oc høre møghen w-be-

quemme snack oc talle, at ieg schal icke sye møyhet andhet som hawisch øhrin kunne icke høre, oc fra thenne lærdom settis wy til Schole, thi er icke scholen sag til Skalckhedt, men the onde exempil, wy hafue hiemme seet, hørt oc lærdt. Oc fordi er thet een wrang mening, ther mange hafue om thet stycke som om andre fleere. Thensom bygger mange hws udi een By, oc sancker stor rygdom, kan kaldis Een nyttig Borgere, men the som bygge paa menighedtz børn, met lærdom, tuct oc afue, blant huilcke met tidhen Een kan findes ther er bedre en een gansce By, oc ther met wiisdom oc snijlhedt kwnne icke alsomeniste beredde en By men hele landt oc ryghe, the holdis aff mange at wære landt oc Steder til tynges oc beswaaring, Thensom kan skende oc brende; temme en hest eller hysse en hwnd, hand faar maanitz saaldt, slot oc læn, store skencke, oc wnderstwndom een Erlig forsiwn y syn lifstiidt, oc then som optemmer menighedtz børn, kan neppelig faa sin dagelige fødde, Aldrig stod noghen menighed saawel som nar wijszemendt regerede samme menighedt, eller oc wore theris raadgifuere ther Regementen hafde. The som beløbe udi Bøger, alle Landtz oc Rijgis, Furstendømme, Christelige oc w-christelige, kwnne merckelige besinde, y hues maade the eller the land er wdaf ondt Regementhe forderfuede, oc mange andre hafue wærit bestandige udaf godt oc skickelig Regemente. Mange lade seg tycke at the hafue wærit nyttige mændt udi een By, nar som the hafue hanwm befest oc bestyrcket, anthen met grafuer, wolde eller Mwr, Blockhws, Skantz eller andre Waaben oc Wærie, som tienne til at twinge obenbare fiender, ther wele noghen By ofuerfalde met magt, oc dog at thette er baade wært tack oc ære, men thet er tha forgefues, narsom menighedtz medtføde mendt oc indbyggere ere icke wedt eet sindt, oc Eendregtighe wdi een Kierlighedt, oc fri oc leedige for hadt Twedragt, Partyr, Bulder, oc oprør, men hwem kan bædre holde Eendregtighedt wedt magt eller afstyre Bulder oc oprør, en the som ere ret-

Prov. x.
Eccle ix.

sindige wijsze oc kloge, som the ere altidt gode at wnder-wijsse, nar the kwnne skiønne paa skel oc w-schel, ret oc w-ret, saa ere the oc forstandige til at wnderwijsze andre, ther ere af Natur grofue, eller af w-forsøgt homodige, oc fordi reedebon til bulder oc w-lydelsze, Saa siger wijsz-manden, een wijs oc klog Søn er syn Faders glæde, framdelis siger han saa. Then wijsdom hafuer ieg seet wnder Soelen, oc gifuet hannom then magt, at hand war alsomstørst. Ther war een lidhen Stad oc faa mendt wdi hannum, modt samme Stad kom een megtig Konge, og belagde hanwm, bygde skerm oc lægre, saa at hans bestaaling war fuldkommen, Vdj samme Stadt war fundhen een fattig oc wijsz mandt oc han frelste Stadhen medt syn Wijsdom, dog at thet y glemme (!), oc inghen ansaa hans fattigdom, Oc fordi sagde ieg at wijsdom er bædre, en magt oc styrcke, Hwi war tha then fattigis Wijszdom forsmaadt oc hans ordt wore icke hørde. Wijszdom er fordi bedre end waaben oc Wærie, hertil hafuer Wijsmandt tallet. Men wy lade os giøre wijsse, at ther hør icke andhen wijsdom til Menighedtz bistandt En at kiøbe oc sælie, hugge oc slaa, brygge oc bagge, fljske oc rage, oc andre grofue handewerck, oc for then sag findis mange som inthed agte then retsindighe wijsdom, som er Sielin anrørendis, ther hør til Dygd oc ære, til gode seeder, tuct oc Erlighedt, til fredt oc kierlighedt, oc andre aandelige wilkaar, met huilche den gantsche Cristhendom scal staa wel, bode hoos Gudt oc mennischin, oc nar all werdsens sallighedt ther henger oppaa at saadanne mændt framdragis oc oppeholdis, ther thesse Aandelige ting kunde fra[m]bringe, hielpe oc styrcke, ther ere tha mange som mene, at ingen beswaarer nw mere Werdhen, en then geestlige Staat, oc thet menighe Klerckery, som hafuer dog ført all Werdhen, wdi hues tro oc wijsdom, Snylhedt oc forstandt, hwn anthen hafuer om Gudt, eller om noghet thet som Gudt anhenger oc tilhør, Men ther findis tha mange som thet gagn kwnne besinne, oc agte thet møghet mere, en noghet Hospital. — Dog then mene

mandt som grof er, kand thet icke besinde. Thij bygge ocsaa the gode mendt eet merckelig Hospital, som stigte oc oppeholde gode Studia, met godtz oc renthe, oc fordrage wijse oc lærde mendt, oc fordi sculde rijge mendt optage fattige børn oc lade opføde oc holde til Lærdom met theris egne børn, saa finge bode the oc theris børn met thiden willige oc trofaste Tienere, nar the wore desz plictige for saadan herlighedt som them wore bewijst, Men therom scal een andhen tijdt talles noghet wiidere. Thi wil ieg thet ønsche eder oc alle thenom som hafue y sindhe, at fordre oc fremme the fattige arme wsle oc myslige mennischir att y maatte saa anhaffue thend handel som nu er for hender at han kwnne komme Gud til lof, Meenigheden til ære oc gagn, oc arme Mennischer til hielp oc trøst, Jesu Christi fredt oc Naade were met Eder Ewinnelighe, Skrefuit i Kiøbenhafn Første dag y Julij Maanet, Anno dni M. D. xxvii.

Tryct y Kiøbenhafn udaf Peder Brandis Anno Dñi
M. D. xx. viii.
